

INTERKULTÚRNE KOMPETENCIE

Alica Petrasová

Ako rešpektovať a podporovať kultúrne odlišné skupiny

RAABE

DOC. PAEDDR. ALICA PETRASOVÁ, PHD.

Interkultúrne kompetencie

Ako rešpektovať a podporovať
kultúrne odlišné skupiny

RAABE

Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o.
Odborné nakladateľstvo
Člen skupiny KLETT
Heydukova 12 – 14, 811 08 Bratislava

Telefón: 02/32 66 18 40
E-mailová
adresa: raabe@raabe.sk
www.raabe.sk
www.skolskyportal.sk

Konateľka spoločnosti: Mgr. Miroslava Bianchi Schrimpelová

Copyright:
© 2022 Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o.
© Autor

Všetky práva vyhradené.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tohto diela nesmie byť reprodukováaná ani prenášaná v žiadnej forme ani žiadnym spôsobom, elektronickým ani mechanickým, vrátane fotokópií, nahrávaním ani žiadnym dostupným prenosom informácií bez písomného súhlasu nakladateľstva Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o., okrem recenzií, kde sú citované krátke pasáže na účely zaradenia recenzie do časopisu, novín alebo vysielania.

Autorka: doc. PaedDr. Alica Petrasová, PhD.

Jazyková korektorka:

Mgr. Adela Kullová

Manažérka projektu:

PaedDr. Zuzana Kadlečíková, PhD.

ISBN 978-80-8140-727-7

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2022

Obsah	Strana
Použité grafické symboly	4
1 Multikulturalizmus, multikulturalita, multikultúrna výchova	5
1.1 Teoretické východiská	5
1.2 Realizácia multikultúrnej výchovy v školskej praxi	11
2 Interkultúrne kompetencie – spôsobilosť komunikovať a konať v interkultúrnych situáciách	17
2.1 Teoretické východiská	17
2.2 Interkultúrna komunikácia	19
2.3 Interkultúrny dialóg	30
2.3.1 Film a médiá – komplexné a jedinečné učebné zdroje interkultúrneho dialógu	33
2.3.2 Edukačný model Šesť klobúkov alebo ako myslieť	51
3 Subkultúry a kontrakultúry	56
3.1 Teoretické východiská	56
3.2 Prehľad a opis slovenských a českých filmov s témou extrémistických prejavov a anarchizmu	57
Použitá literatúra	94
Internetové zdroje	96

Použité grafické symboly

Výkričník: pozor, dôležitá informácia

Žiarovka: tip, dobrá rada, odporúčanie pre prax

Napr.: príklad, konkrétna situácia

Ukážka: vzory, formuláre

1 Multikulturalizmus, multikulturalita, multikultúrna výchova

1.1 Teoretické východiská

História Slovenska je **históriou migračných prúdov**, v rámci ktorých dochádzalo k stretávaniu a vzájomnému ovplyvňovaniu. Dejiny krajiny nie sú len dejinami Slovákov, ale aj rôznych etnických skupín a kultúr. Etnocentrický pohľad na túto problematiku vychádza z nereflektovania jej kultúrnej rozmanitého prostredia. Nacionalistické snahy o obmedzenie rozvoja menšín alebo obchádzanie etnických problémov na Slovensku situáciu neriešia, ale naopak, zhoršujú ju. Takéto prístupy sú bezperspektívne a Slovenská republika musí mať ambíciu ukončiť historické národnostné spory, zabrániť vzniku ďalších a vytvoriť harmóniu spolužitia, ktorá je nevyhnutným predpokladom plynulého rozvoja krajiny neoslabovaného vnútornými konfliktmi. Preto je žiaduce riešiť túto situáciu **budovaním multikultúrnej spoločnosti**, ktorá môže výrazným spôsobom prispieť k vytváraniu dosiaľ neexistujúcej štátnej identity.

Rok 2008 bol Európskou komisiou vyhlásený za rok interkultúrneho dialógu, ktorý mal priniesť presadenie mnohých strategických priorít EÚ. Téma zahrnovala mnoho oblastí: **od posilnenia mobility pracovnej sily cez zintenzívnenie obchodnej výmeny, kultúrnej interakcie, formovanie občianstva EÚ, celoživotné vzdelávanie, audiovizuálnu politiku až po nástroje na elimináciu rozličných podôb diskriminácie a rasizmu.**

Interkultúrny dialóg

Interkultúrny dialóg mal posilniť angažovanosť štruktúr EÚ vo veci solidarity, ľudskej dôstojnosti, slobody a spoločných hodnôt demokracie a právneho štátu. Pri pohľade na konkrétnu realitu sa však ukazuje, že občania EÚ mnohé z iniciatív, ktoré boli v roku 2008 deklarované, pokladajú za neživotné abstraktné konštrukty, ktoré nemajú dosah na ich konkrétny život. Hoci idea zjednotenej Európy nevyhnutne pred-

pokladá reflexie a skúmanie historických aj antropologicko-kultúrnych kontextov, nenachádza cestu dovnútra diskurzu integrácie, v ktorom dominujú ekonomické a politické zretele.

Výzvy globalizácie a postmodernizmu s jeho skepticizmom, multikulturalizmom, etnocentrizmom a relativizmom nanovo oživilo rozličné pokusy definovať postavenie človeka so zreteľom na nové koordináty vedy, techniky a kultúry a so zreteľom na biologickú a kultúrnu evolúciu (Sedová, 2017, s. 641).

Multikulturalizmus O multikulturalizme sa v západnej Európe začalo diskutovať po druhej svetovej vojne po prílive imigrantov a utečencov z východoeurópskych a mimoeurópskych štátov, ktorí boli zväčša považovaní za lacnú pracovnú silu. Konceptom multikulturalizmu začala operovať teória kultúrneho pluralizmu koncom šesťdesiatych rokov najmä v USA a v Kanade z dôvodov, akými sú demograficky podmienená kultúrna diverzita a jej nárast spojený s imigráciou Európanov, Mexičanov, obyvateľov Ázie a Latinskej Ameriky alebo intelektuálne a sociálne hnutia spojené s revolúciou a snahami o uplatňovanie ľudských práv. Vznikli rôznorodé hnutia na podporu menších (etnických, náboženských, sexuálnych), ktoré bojovali za svoje práva a plnohodnotné začlenenie do spoločnosti.

Multikulturalizmus teda nemožno chápať ako homogénne ideové hnutie. Od konca 60. rokov 20. storočia sa v Európe objavili viaceré podoby multikulturalizmu, ktoré sa navzájom odlišujú v dôraze na politickú autonómiu skupín alebo v sústredení sa na obranu špecifických kolektívnych identít či na odstraňovanie socioekonomických nerovností. Všeobecne teda môžeme konštatovať, že **multikulturalizmus nie je normou ani hodnotou, ale je faktom, istou doktrínou, ideológiou**. Je to politická teória (resp. ideový systém), ktorá vychádza z presvedčenia, že príležitosti, zdroje a moc nie sú v rámci rôznych štátnych spoločností rovnoprávne distribuované medzi rôzne „skupiny“ obyvateľstva. „Skupiny“ sú zvyčajne vymedzované na základe kategórie rasy, etnicity,

kultúry, náboženstva, pohlavnej príslušnosti, sexuálnej orientácie alebo duševného či telesného hendikepu (Hirt, 2005).

Český psychológ Průcha (2006, s. 238) upozorňuje na fakt, že hoci sú myšlienky multikulturalizmu ušľachtilé, morálne opodstatnené a zodpovedajú princípom demokracie a rešpektovania ľudských práv, táto ideológia je v súčasnej dobe podrobovaná kritike, ktorá argumentuje tým, že v reálnej praxi multikulturalizmus nefunguje a je len víziou. Pripomína, že s multikulturalizmom súvisia aj koncepty pozitívnej diskriminácie/osobitných (dočasných) vyrovnávacích opatrení, politickej korektnosti (pozri napr.: A. Brown¹) či prisťahovalectva a migrácie (pozri napr.: A. G. Satori²), voči ktorým sú vznášané veľmi vážne námietky.

Jedným z **hlavných** teoretických východísk multikulturalizmu je teória uznania Charlesa Taylora, kanadského autora ovplyvneného Rousseauom a jeho dôrazom na prirodzenosť. Ide tu však najmä o vplyv „nemeckého Rousseaua“³ – Herdera, ktorý v rámci teórie uznania vychádza z myšlienky autenticity. Herder sa v historicko-filozofickom zmysle považuje za otca myšlienky mnohosti a rozmanitosti kultúr. Hlavne jeho myšlienka originality každého človeka „... každý človek

- 1 Anthony Browne – britský konzervatívny novinár a poradca bývalého londýnskeho primátora a premiéra Borisa Johnsona – napísal knihu, ktorá je prvou ucelenou rozpravou o fenoméne politickej korektnosti.
- 2 Existujúcu reálnu situáciu dneška charakterizuje G. Sartori. Podľa neho je multikulturalizmus nositeľom určitej ideológie a pripomína, že vzhľadom na mieru svojej agresivity, tendencie separovať sa a netolerancie priamo popiera pluralitu.
- 3 J. J. Rousseau odmieta povinné identifikácie, nech už ide o identifikáciu istej kultúry s ňou samou alebo o stotožnenie jedinca s rolou a sociálnou funkciou, ktorú mu kultúra nanucuje. Ak totiž akceptujeme ako fakt, že príroda vypudila človeka a kultúra ho utláča, Rousseau ukazuje, ako človek môže túto dilemu využiť vo svoj prospech a vyhľadávať spoločnosť prírody, aby v nej uvažoval o povahe spoločnosti. Toto myslenie je zaujímavé aj dnes, lebo jednak poukazuje na slabosť humanizmu, neschopného viesť človeka k cnostnému konaniu, jednak demaskuje ilúziu, ktorá spočíva v mýte o výlučnej dôstojnosti ľudskej prirodzenosti.

je mierou samého seba“ (Sobotka, 2006, s. 13) sa hlboko vryla do moderného vedomia. Dôraz na autenticitu a originalitu každého človeka a národa a z toho prameniaci ideál, že každý sa musí definovať ako niečo jedinečné, sú leitmotívom multikulturalizmu. Ideál, že každý je originálom a každý jednotlivec má právo určiť svoj spôsob života v kultúrnom i v politickom živote, tvorí kameň úrazu multikulturalizmu. Spôsob života tak nemá byť určovaný spoločnosťou, ale má vychádzať z vlastného presvedčenia. A tu sa tento ideál rozchádza s Kantovou koncepciou občianskej spoločnosti a politického spoločenstva.⁴

Druhým ideovým fundamentom multikulturalizmu je predstava o konštitutívnej povahe kultúry. Reaguje najmä na politický problém súčasnosti. Hybridizácia kultúr so sebou prináša snahu kultúrnych skupín meniť právny a politický systém podľa svojich kultúrnych potrieb.⁵

Prezentovaný rozmer multikulturalizmu zastrešíť ambície kultúrnych skupín, vnášať a indoktrinovať vlastné hodnotové vzorce do konštituovaných právnych rámcov je citlivo vnímaný hlavne dnes.

Herderovský obraz kultúry ako systému nemenných hodnôt a predstava vzájomných obohatení s inou kultúrou zlyháva. Podľa Baumanna (2017, s. 132) „... je ťažké si súčasné komplexné spoločnosti predstaviť ako konglomeráty separovaných komunit či kultúr, ako sa snažia sugerovať multikulturalizmus“. Multikulturalizmus v tomto zmysle ide sám proti sebe. Predstava o dohode medzi kultúrami a ich spolužití v multikulturalnej spoločnosti so sebou nevyhnutne prináša **mieša-**

4 Kým Herder je predstaviteľom kolektivistickej a partikularistickej línie uvažovania o kultúre, Kant predstavuje univerzalisticko-individualistickú líniu. Univerzalizmus vychádza z predstavy, že sme si rovní ako bytosti obdarené rozumom, ktorý sa objektivizuje v mravnosti, poznání.

5 *Kantova filozofia kultúry a fenomén multikulturalizmu*. Prednáška odznela na zasadnutí Vedeckej rady Filozofickej fakulty PU v Prešove 21. 4. 2011. Pozri: <http://www.unipo.sk/public/media>.

nie antagonistických princípov do jedného hodnotového systému a to koniec koncov prináša oveľa väčšie rozdiely, segregácie až xenofóbie.

Niet pochýb o tom, že v súčasnosti už Herderovo poňatie kultúry nie je prijateľné.

Po prvé, kultúry nie sú definované národmi alebo etnickými skupinami, ale hovoríme o zmiešaných kultúrach v dôsledku globálnej migrácie.

Po druhé, koncept národných kultúr je potrebné odmietnuť, keďže v minulosti boli príliš často príčinou nenávisť, nepriateľstva a vojny. Národné kultúry boli bežne používané ako prostriedok rozdielu, diskriminácie a vylúčenia cudzincov. Výsledkami boli dobytie, ničenie a vojna. Vo svojej podstate je teda poňatie národnej kultúry kultúrno-rasistické.

Ako teda pristupovať ku kultúrnej rozmanitosti?

Multikulturalita

Nuž, jedna vec je estetické obohatenie, oblasť pedagogiky, výchovy a druhá politické nebezpečenstvo. Teória Huntingtona o *clash of civilizations* (2001)⁶ vytvára skeptický postoj voči dobromyseľným chválam multikulturality. Ide tu o varovanie pred premenou multikulturalizmu na politický program kultúrnej diferencie. Politika diferencie preferujúca a upevňujúca rozdiely vo vnútri štátu tak podomieľa spolu s civilizačnou základňou i predpoklady samotnej spoločenskej koexistencie. Proti takýmto tendenciám je potrebné permanentné hermeneutické kladenie otázok a dekonštrukcia

6 Táto kniha popredného amerického politológa je prenikavou analýzou stavu svetovej politiky po skončení studenej vojny, v ktorej hybnými silami už nie sú národné štáty a ideológie, ale civilizácie definované náboženskými, právnymi a kultúrnymi tradíciami. Globálnu politiku budú formovať predovšetkým kultúrne rozdiely a ak vypuknú vojny, budú sa týkať celých civilizácií. Práve na rozhraní týchto kultúr, na „zlomových liniách“, sa nachádzajú potenciálne ohniská konfliktov, ktoré by mohli prerásť do medzicivilizačných konfrontácií.

kultúrnych diferencií a následne vytváranie interkultúrnej klímy vzájomného sa uznávania. Tu je potrebné revitalizovať univerzalistické a zároveň individualistické princípy európskeho osvietenstva.⁷

Problematika interkultúrneho dialógu, ktorý nemá byť len indiferentnou koexistenciou svojho a cudzieho, otázky univerzálnosti ľudských práv, hodnotového pluralizmu a právneho univerzalizmu, ako aj idea európskeho občianstva však zoči-voči realite životného sveta Európanov zostávajú neživotnými abstrakciami. Šťasti to súvisí s tým, že politické ciele a prevažne ekonomické a geopolitické vymedzenie a chápanie pojmu Európy v dokumentoch EK aj národných politik jednotlivých členov prevažuje.

Koncept multikulturalizmu je rozvíjaný tak na akademickej pôde, ako aj v politických kruhoch.

V prvom prípade ide o analytické uchopenie určitej existujúcej „multikultúrnej“ spoločenskej konfigurácie zo strany rôznych humanitných disciplín, v druhom prípade ide o súbor politických či edukačných stratégií, nástrojov, smerujúcich k ideálu „multikultúrnej“ spoločnosti.

Multikultúrna výchova Jedným z nástrojov, ktorým sa dá k takémuto cieľu dospieť, je komplexné výchovné a vzdelávacie pôsobenie, ktoré sa súhrnne nazýva *multikultúrna výchova*, resp. *multikultúrne vzdelávanie*. Průcha (2006, s. 238) pod multikultúrnou výchovou rozumie „... proces, v ktorom sa jednotlivci učia osvojovať si spôsoby pozitívneho vnímania a hodnotenia kultúrnych systémov odlišných od ich vlastnej kultúry a osvojujú si adekvátne metódy regulácie svojho správania vo vzťahu k príslušníkom iných kultúr“.

7 Kantova filozofia kultúry a fenomén multikulturalizmu. Prednáška odznela na zasadnutí Vedeckej rady Filozofickej fakulty PU v Prešove 21. 4. 2011.